

บทที่ 4

วิเคราะห์ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมาตรา 422 กับการคุ้มครองผู้บริโภคทางละเมิด

ในบทที่ 4 นี้ ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ถึงกลไกการบังคับใช้ข้อสันนิษฐานความรับผิดไว้ก่อนตามมาตรา 422 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยจะวิเคราะห์ในเชิงของภาระกิจที่จะไปคุ้มครองผู้บริโภคที่ถูกละเมิดด้วยการลดภาระการพิสูจน์ได้อย่างไร และจะวิเคราะห์ถึงแนวโน้มบทบาทของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายกับแนวความคิดการคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นผู้เสียหายอันเกิดจากสินค้าที่ขาดความปลอดภัยหรือสินค้าที่บกพร่อง

1. ปัญหาการบังคับใช้ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมาตรา 422

ข้อสันนิษฐานความรับผิดไว้ก่อนตามมาตรา 422 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นวิธีการบัญญัติข้อสันนิษฐานตามกฎหมายลักษณะหนึ่ง ที่ผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องนำสืบถึงความจงใจหรือความประมาทเลินเล่อตามหลักเกณฑ์ความรับผิดทางละเมิด มาตรา 420 ที่เป็นแม่บทหลัก แต่หลักเกณฑ์อื่น ๆ ตามมาตรา 420 นั้น ยังคงต้องพิสูจน์อยู่ กล่าวคือ 1. มีการกระทำหรือไม่ 2. เกิดความเสียหายหรือไม่ และ 3. ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลต้องไม่มีเหตุแทรกแซง

ทั้งนี้มาตรา 422 เป็นเพียงบทขยายความของมาตรา 420 ในส่วนของ “โดยผิดกฎหมาย” โดยได้บัญญัติไว้ต่างหาก คือต้องเป็นกฎหมายที่ประสงค์ปกป้องบุคคลอื่น ๆ ถ้ามิใช่กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อปกป้องผู้อื่น แม้จะมีการฝ่าฝืนและมีความเสียหายเกิดขึ้น ก็มีใช้ความเสียหายที่กฎหมายนั้นประสงค์จะปกป้อง จึงมิใช่กรณีที่กฎหมายมุ่งหมายจะสันนิษฐานว่าเป็นความผิดของผู้กระทำการฝ่าฝืน

การขาดความชัดเจนของกฎหมายที่ประสงค์ปกป้องบุคคลอื่น ๆ ตาม มาตรา 422 เป็นปัญหาหลักในการบังคับใช้กฎหมาย มาตรา 422 ดังกล่าว กล่าวคือ โดยหลักทั่วไปแล้วย่อมถือว่ากฎหมายทุกฉบับที่รัฐได้บัญญัติออกมานั้นมีความประสงค์เพื่อคุ้มครองสังคมไม่ทางใดก็ทางหนึ่งอย่างแน่นอน และการตรากฎหมายแต่ละฉบับต้องประกอบด้วยหลักการและเหตุผลความจำเป็นด้วยเพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์แห่งกฎหมายนั้น ๆ

ดังนั้น ความมุ่งหมายของกฎหมายที่ประสงค์ปกป้องบุคคลอื่น ๆ ตามมาตรา 422 นั้น มีความหมายที่กว้างขวางยากแก่การจำกัดความได้ว่า แท้ที่จริงแล้วกฎหมายตามความมุ่งหมาย ตามมาตรา 422 มีบัญญัติไว้ที่กฎหมายใดบ้าง และลักษณะของกฎหมายต่าง ๆ ที่ประสงค์ ปกป้องบุคคลอื่น ๆ นั้นมีสภาพบังคับทางแพ่งอย่างไร

เนื่องจากมาตรา 422 นี้ เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายแพ่งว่าด้วยละเมิด จึงเป็นการยากแก่ การเข้าใจเมื่อมองจากแนวความคิดความรับผิดชอบทางแพ่งว่า บทบาทและความมุ่งหมายของมาตรา 422 นั้น หมายถึงกฎหมายประเภทใด

ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า สาเหตุที่มาตรา 422 นี้ มีการเขียนกฎหมายในลักษณะที่ แตกต่างไปจากกฎหมายละเมิดทั่วไป เป็นเพราะสืบเนื่องจากการแยกลักษณะความรับผิดชอบในทาง ละเมิดออกจากความรับผิดชอบในทางอาญา แต่ยังคงแทรกหลักความรับผิดชอบในทางอาญาหรือหลัก กฎหมายมหาชนในปัจจุบันอยู่ เนื่องจากเท่าที่ได้มีการบังคับใช้มาตรา 422 นี้ ศาลมักจะปรับใช้ กับกฎหมายที่มีลักษณะที่เป็นการปกป้องสังคม เช่น การฝ่าฝืนกฎจราจร การใช้ยานพาหนะตาม กฎหมายจราจรทางบก ที่ผู้เขียนมีความคิดเห็นเช่นนี้ เป็นเพราะว่าความรับผิดชอบในทางละเมิดย่อม เกิดขึ้นได้หลากหลาย อาจเกิดขึ้นจากความรับผิดชอบทางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา และเป็นที่ สังเกตได้ว่าการละเมิดในอดีตมักจะเกิดจากการประทุษร้ายทางอาญาเป็นหลัก ส่วนการละเมิด ด้วยเหตุอื่น ๆ นั้นน้อยมาก

จึงน่าจะเป็นไปได้ว่าสภาพบังคับของมาตรา 422 โดยแท้แล้วมิได้เป็นลักษณะกฎหมาย แพ่งโดยลำพัง แต่ยังคงอิงกับหลักกฎหมายอาญาที่มุ่งคุ้มครองประชาชนส่วนรวม จึงเป็นการ ผสมผสานของหลักกฎหมายแพ่งและหลักกฎหมายอาญาเข้าด้วยกัน เพื่อวัตถุประสงค์ในการ คุ้มครองส่วนรวมตามนิตินโยบายของรัฐ โดยผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า มาตรา 422 นี้เมื่อรัฐ ประสงค์คุ้มครองบุคคลตามกฎหมายนี้แล้ว การที่ก่อให้เกิดการผลึกการพิสูจน์ไปยังอีกฝ่าย หนึ่งนั้น เป็นการชอบด้วยเหตุผลและเป็นไปตามนิตินโยบายเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ของ กฎหมายได้ ซึ่งกฎหมายตามเจตนารมณ์ของมาตรา 422 นี้เป็นกฎหมายที่ประสงค์ปกป้องบุคคล อื่น เช่น กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายอาหาร กฎหมายยา กฎหมายแรงงาน และ กฎหมายจราจร

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้มาตรา 422 คือ การที่มาตรา 422 มีข้อจำกัด ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่ 1. ความเป็นกฎหมายกลาง แต่ขาดรายละเอียดที่จะปฏิบัติให้เกิด ประสิทธิภาพได้ และขาดกลไกที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงการบังคับใช้มาตรา 422 กับกฎหมาย

เฉพาะอื่น ๆ ที่มีความมุ่งหมายคุ้มครองบุคคลอื่น ๆ ตามมาตรา 422 เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ซึ่งกฎหมายเหล่านี้โดยหลักการแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นกฎหมายที่อยู่ในความมุ่งหมายของมาตรา 422 แต่เนื่องจากในกฎหมายเฉพาะต่าง ๆ ดังกล่าวไม่ได้มีสภาพบังคับทางแพ่งรองรับไว้ กล่าวคือ กฎหมายเฉพาะต่าง ๆ ดังกล่าว มุ่งใช้มาตรการของรัฐในการควบคุมการผลิตสินค้า ให้เป็นไปตามมาตรฐาน หรือการโฆษณา การใช้ฉลาก ต้องเป็นไปตามแบบที่รัฐกำหนด จึงไม่มีสภาพบังคับทางแพ่งโดยตรงว่า ถ้าผู้ผลิตสินค้า อาหาร หรือยา ผ่าฝืนมาตรการของทางราชการและก่อให้เกิดการละเมิดต่อผู้บริโภค ไม่ว่าความเสียหายจากสินค้าที่ขาดความปลอดภัยโดยตรง หรือฉลากไม่ชัดเจน หรือขาดสาระสำคัญ ทำให้ผู้บริโภคเข้าใจผิดในคำเตือนตามฉลาก รัฐจะให้การคุ้มครองเยียวยาทางทางแพ่งกันอย่างไร ท้ายที่สุดเมื่อยังไม่มีกฎหมายรองรับสภาพบังคับทางแพ่งตามกฎหมายเฉพาะดังกล่าว การให้ความเยียวยาทางแพ่งก็ไม่พ้นมาตรา 420 หลักทั่วไป แต่ผู้บริโภคซึ่งเป็นผู้เสียหายต้องนำสืบพิสูจน์ความประมาทเลินเล่อของผู้ผลิตว่า ความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุมาจากความผิดของผู้ผลิตที่ผลิตสินค้าไม่ปลอดภัยหรือไม่ได้มาตรฐานตามที่ทางราชการกำหนดไว้ ซึ่งเป็นไปตามหลักการพิสูจน์ทั่วไปตามมาตรา 84 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ที่มีหลักว่า “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้หนึ่งนำสืบ” ประการต่อไป

ประการที่ 2. การขาดความชัดเจนของกฎหมายที่ประสงค์ปกป้องบุคคลอื่น ๆ เนื่องจากมาตรา 422 เป็นบทมาตราที่ขยายความจากมาตรา 420 ในส่วนของ “โดยผิดกฎหมาย” ซึ่งกฎหมายที่มุ่งหมาย คือ กฎหมายที่ประสงค์ปกป้องบุคคลอื่น ๆ แต่ข้อความที่เขียนไว้ค่อนข้างจะกะทัดรัดและสั้นเกินไป จนผู้ใช้กฎหมายเกิดความไม่แน่ใจว่า แท้จริงแล้วกฎหมายตามความมุ่งหมายของมาตรา 422 คือกฎหมายประเภทใด และเนื้อหาของมาตรา 422 ในตัวบทมิได้บัญญัติหลักเกณฑ์ความรับผิดทางแพ่งไว้โดยลำพัง แต่ต้องอ้างหลักเกณฑ์ความรับผิดตามมาตรา 420 ซึ่งเป็นแม่บทหลัก และเมื่อย้อนมาพิจารณาหลักเกณฑ์ความรับผิดตามมาตรา 420 จะเห็นได้ว่าความรับผิดในทางละเมิดต้องประกอบไปด้วย

1. มีการกระทำ โดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ
2. โดยผิดกฎหมาย
3. มีความเสียหาย
4. มีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล

ซึ่งหลักเกณฑ์ในส่วนของ “ผิดกฎหมาย” ตามมาตรา 420 กับ กฎหมายที่ประสงค์ปกป้องบุคคลอื่น ๆ ตามมาตรา 422 นั้น ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า กฎหมายตามมาตรา 420 เป็น

กฎหมายทั่วไปที่เป็นจุดแตกต่างไปจากกฎหมายตามมาตรา 422 และในการบังคับใช้มาตรา 420 นี้ แม้การกระทำใด ๆ ที่เป็นการล่วงละเมิดสิทธิเด็ดขาดของบุคคลอื่น ๆ ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายบัญญัติรองรับไว้ก็มีความรับผิดชอบเกิดขึ้นได้ จึงเห็นได้ว่าการที่มาตรา 422 ถูกบังคับใช้น้อยกว่ามาตรา 420 เท่าที่ควรจะเป็น เมื่อเปรียบเทียบกับมาตรา 420 แล้ว เป็นเพราะว่ากฎหมายตามมาตรา 422 เป็นกฎหมายที่อาจซ้อนอยู่กับกฎหมายตามมาตรา 420 ก็ได้ เพราะโดยภาพรวมแล้วกฎหมายตามมาตรา 420 รวมกฎหมายทุกประเภทอยู่แล้ว จึงทำให้การบังคับใช้มาตรา 422 ไม่เป็นที่นิยมมากนัก เพราะผู้ใช้กฎหมายสามารถอ้างมาตรา 420 ได้อยู่แล้ว แต่ก็ยังเป็นเพียงข้อสังเกตของผู้เขียนเท่านั้น หรืออาจเป็นเพราะผู้ใช้กฎหมายไม่สามารถจะทราบได้ว่ากฎหมายตามความมุ่งหมายตามมาตรา 422 กับมาตรา 420 นั้นมีความแตกต่างกันอย่างไร และจะทราบได้อย่างไรว่ากฎหมายตามความมุ่งหมายของมาตรา 422 คือกฎหมายฉบับใด จึงส่งผลให้ผู้ใช้กฎหมายไม่นิยมใช้มาตรา 422 เพราะเมื่อต้องการให้กฎหมายตามมาตรา 422 คุ่มครองฝ่ายใด ฝ่ายนั้นจำเป็นต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่า กฎหมายที่ตนยกอ้างนั้นเป็นกฎหมายตามความประสงค์แห่งมาตรา 422 โดยตรง ประกอบกับกฎหมายตามมาตรา 422 มีความหมายที่จำกัดกว่ากฎหมายตามมาตรา 420 แต่ข้อดีของมาตรา 422 คือ ก่อให้เกิดการผลักระการพิสูจน์ไปยังอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อเข้าเงื่อนไขตามที่กำหนดไว้ โดยไม่จำเป็นต้องนำสืบถึงความจริงหรือประมาทเลินเล่อ ส่วนมาตรา 420 เป็นหน้าที่ของผู้กล่าวอ้างต้องนำสืบถึงความจริงหรือความประมาทเลินเล่อตามหลักการพิสูจน์ทั่วไป ซึ่งความรับผิดชอบจากสินค้าที่ขาดความปลอดภัยนั้นมาตรา 420 ไม่อาจให้ความคุ้มครองผู้บริโภคได้เต็มที่ เนื่องจากความเข้มงวดของหลักเกณฑ์ความรับผิดชอบที่อาศัยความจริงหรือความประมาทเลินเล่อ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ยากแก่การพิสูจน์ เพราะการผลิตสินค้าอยู่ในความรู้อันเห็นของฝ่ายผู้ประกอบการธุรกิจเพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่าข้อเสียของมาตรา 422 คือ การต้องพิสูจน์ให้ศาลยอมรับว่ากฎหมายที่ประสงค์ปกป้องบุคคลอื่น ๆ ตามที่ยกกล่าวอ้างเพื่อให้ได้รับประโยชน์นั้นเป็นการไม่แน่นอนว่าศาลจะมีความเห็นกับฝ่ายผู้ยกกล่าวอ้างกฎหมายตามมาตรา 422 หรือไม่ หากศาลไม่เห็นด้วยย่อมทำให้ขาดสภาพการบังคับใช้มาตรา 422 ไปโดยไม่ได้รับประโยชน์ในแง่ของการผลักระการพิสูจน์

เท่าที่ผู้เขียนได้ศึกษาความเป็นมาของมาตรา 422 ดังกล่าวนั้น ประเทศไทยได้แนวการเขียนจากประมวลกฎหมายแพ่ง BGB มาตรา 823 วรรคสอง ของประเทศเยอรมัน แต่ของประเทศเยอรมันมิได้แยกออกเป็นอีกมาตราหนึ่งต่างหาก แต่ได้บัญญัติไว้ในมาตราเดียวกันกับมาตราหลักของลักษณะละเมิด คือ ได้บัญญัติรวมไว้ในมาตรา 823 วางสอง (BGB) และความรับผิดชอบตามมาตรา 823 วรรคสอง 2 ของประเทศเยอรมัน เป็นความรับผิดชอบเด็ดทีเดียว จึงเป็นข้อสันนิษฐาน

เด็ดขาดของกฎหมาย และได้บัญญัติให้ผู้ฝ่าฝืนรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเช่นเดียวกับ มาตรา 823 วรรคแรกอันเป็นแม่บท จึงเป็นหลักเพิ่มเติมบททั่วไปตามมาตรา 823 วรรคแรก ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่จะแปลประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 420 อันเป็นบททั่วไปให้แคบเช่นกฎหมายเยอรมันไม่ได้

และแนวทางการบังคับใช้กฎหมายของเยอรมัน จะพบได้ว่าจะออกมาในรูปของพระราชบัญญัติต่าง ๆ เช่น Food Act, Animal Food Act, และ The Act Governing the Safety of Appliance ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับประชาชนส่วนรวม

ผู้เขียนมีความเห็นว่า เมื่อพิจารณาจากกฎหมายตามความมุ่งหมายของกฎหมายเยอรมันดังกล่าวแล้ว สามารถวิเคราะห์ได้ว่า กฎหมายตามความมุ่งหมายของไทยตาม มาตรา 422 น่าจะหมายถึงกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองประชาชนส่วนรวม เช่น กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายอาหาร หรือกฎหมายยา ที่มีผลกระทบต่อประชาชน

แต่อย่างไรจะถือว่า เป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีที่ประสงค์เพื่อคุ้มครองบุคคลอื่นนั้นมีปัญหายุ่งยากไม่น้อย ตามกฎหมายเยอรมันที่มีประสงค์จะคุ้มครองสาธารณชนโดยทั่วไป เพียงแต่เอกชนส่วนตัวได้รับประโยชน์ด้วยทางอ้อม ไม่อยู่ในความหมายของมาตรา 823 วรรคสอง กฎหมายจะต้องมีที่ประสงค์จะคุ้มครองบุคคลหนึ่งหรือหลายคน หรือบุคคลจำพวกใดจำพวกหนึ่ง ซึ่งใจทกมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ถึงแม้ว่ากฎหมายนั้นมีที่ประสงค์จะคุ้มครองสาธารณชนโดยทั่วไปนอกเหนือไปจากคุ้มครองบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือจำพวกหนึ่งอยู่ด้วยเหมือนกันก็ตาม

ตามกฎหมายไทย ความหมายของบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันมีที่ประสงค์จะป้องกันบุคคลอื่นนั้น ย่อมเป็นไปตามคำอธิบายของกฎหมายเยอรมันดังกล่าวมาแล้ว บทบัญญัติมาตรา 422 ของไทย ต่างกับกฎหมายเยอรมันในข้อที่ว่า ตามกฎหมายไทยข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่าผู้กระทำฝ่าฝืนเป็นผู้ผิด แต่ไม่ใช่ข้อสันนิษฐานเด็ดขาด อาจสืบทักล้างได้ว่าความจริงไม่เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายหรือไม่ได้จริงใจหรือประมาทเลินเล่อ

“กฎหมายอันมีที่ประสงค์เพื่อปกป้องบุคคลอื่น ๆ” เรื่องนี้เป็นเรื่องยากที่จะกำหนดลงไปได้อย่างชัดเจน เหตุเพราะกฎหมายไม่ว่าจะเป็นกฎหมายใด ส่วนใหญ่จะมีประสงค์ปกป้องบุคคลทั้งสิ้นที่เห็นได้ชัดคือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบสุขของบ้านเมืองเกี่ยวข้องกับคนทั่วไป เช่น กฎหมายที่มีบทบัญญัติเป็นโทษทางอาญา เฉพาะที่เป็นบทบัญญัติที่เป็นความผิดประเภทที่เรียกว่า Mala in Prohibita คือ เป็นผิดเพราะฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย กฎหมายจราจร กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายควบคุมการกำหนดราคาและป้องกันการผูกขาด กฎหมาย

แรงงาน เหล่านี้เป็นกฎหมายที่ปกป้องบุคคล แต่การจะให้ความหมายที่แท้จริงของกฎหมายตามบทบัญญัติในมาตรา 422 นี้ได้อย่างไร

ศาลเยอรมันต้องเผชิญกับการปรับบทมาตรา 823 วรรค 2 อย่างยิ่งในประเด็นนี้ แต่อย่างไรก็ดี มีแนวที่ยอมรับกันว่ากฎหมายตามมาตรา 823 วรรค 2 มีความหมายถึงกฎหรือระเบียบใด ๆ ที่กำหนดข้อปฏิบัติแห่งสังคมไว้ (rule refers to any kind of legal norm) เป็นกฎหมายตามความหมายของมาตรา 823 วรรค 2 นี้

แต่การกำหนดข้อปฏิบัติแห่งสังคมนั้นต้องมีวัตถุประสงค์จะปกป้องบุคคลทุกคน มิใช่เพื่อความเป็นระเบียบของสังคมสาธารณะแต่อย่างเดียว ดังนั้น ถ้ากฎหรือระเบียบใดออกมาเพื่อใช้บังคับเพื่อการปฏิบัติราชการที่คล่องตัวมากขึ้นหรือเพื่อสะดวกแก่การควบคุม การปฏิบัติตามกฎหมาย กฎหรือระเบียบนั้นไม่ใช่กฎหมายตามความหมายของมาตรา 823 วรรค 2

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า การบังคับใช้กฎหมายตามแนวทางของเยอรมันยังไม่เหมาะสมที่จะใช้ในประเทศไทย เพราะประเทศไทยยังขาดความเข้าใจว่า กฎหมายตามความมุ่งหมายของมาตรา 422 มีความหมายเพียงใด และขาดแนวทางการบังคับใช้ในคดีคุ้มครองผู้บริโภค และแม้ว่ามาตรา 422 เป็นหลักกฎหมายกลาง ที่สามารถโยกการบังคับใช้กับกฎหมายเฉพาะได้ก็ตาม แต่เมื่อสภาพการบังคับใช้กฎหมายที่ยังขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้อาจนำไปสู่ปัญหาการตีความกฎหมายในชั้นพิจารณาของศาลได้ จึงไม่มีหลักประกันความมั่นใจได้อย่างแน่แท้ว่าคู่ความที่อ้างมาตรา 422 ในคดีคุ้มครองผู้บริโภคจะได้รับการเยียวยาและบังคับใช้

ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายมาตรา 422 จึงขึ้นอยู่กับการใช้การตีความขององค์กรที่ใช้กฎหมาย แต่การละเมิดต่อผู้บริโภคเกิดขึ้นทุกวัน หากจะรอให้เป็นไปตามการพัฒนาการของการบังคับใช้กฎหมาย ผู้เขียนเห็นว่าอาจจะไม่เหมาะสมและไม่ทันการต่อการแก้ไขปัญหาของผู้บริโภคที่ถูกละเมิดสิทธิทุกวันจากการใช้สินค้าในชีวิตประจำวัน

2. แนวโน้มของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมาตรา 422 กับการคุ้มครองผู้บริโภค

หลักเกณฑ์พื้นฐานของการแบ่งหน้าที่นำสืบที่ว่า “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นมีหน้าที่นำสืบ” นั้นอาจเป็นหลักเกณฑ์ที่สร้างปัญหาได้ เพราะมีหลายกรณีที่เป็นที่ยากยิ่งสำหรับผู้กล่าวอ้างที่จะพิสูจน์ได้ และด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นได้ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาจึงได้มีการพัฒนาหลักเกณฑ์ การผลักภาระการนำสืบขึ้นใช้เพื่อลดความกระด้างของหลักที่ว่า “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นต้องนำสืบ” การผลักภาระหน้าที่นำสืบมีหลักอยู่ว่า ความรับผิดชอบตามกฎหมายสาร

บัญญัติให้ตกไปอยู่แก่อีกฝ่ายหนึ่ง หลักเกณฑ์ในเรื่องพยานหลักฐานจึงมีผลโดยตรงต่อกฎหมายสารบัญญัติ และการผลักภาระหน้าที่นำสืบได้พัฒนาขึ้นใช้ในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) การสูญเสียพยานหลักฐานโดยเจตนาหรือประมาทโดยคู่ความฝ่ายที่ไม่มีหน้าที่นำสืบ ศาลได้พัฒนามาใช้ในการผลักภาระหน้าที่นำสืบ

(2) หน้าที่นำสืบในกรณีความรับผิดชอบของผู้ผลิต ให้เป็นหน้าที่ของผู้ผลิตที่จะต้องนำสืบ กล่าวคือ ผู้ผลิตต้องกล่าวอ้างและนำสืบว่า ความผิดพลาดไม่ได้เกิดขึ้นจากความผิดพลาดในหน้าที่ของตนเองและทั้งตนไม่ได้เป็นผู้ผิด

(3) การละเมิดอย่างร้ายแรงหน้าที่แห่งวิชาชีพในการต้องดูแลใจก็ให้ปลอดภัยต่อร่างกายและสุขภาพอนามัยจะนำไปสู่การผลักภาระหน้าที่นำสืบ กล่าวคือ เมื่อการผิดหน้าที่ของจำเลยก่อให้เกิดความเสียหายตามที่ได้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงนั้น ในกรณีนี้จำเลยต้องมีหน้าที่นำสืบว่า การทำผิดหน้าที่ของตนไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายและตนไม่ได้เป็นผู้ผิด

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 บัญญัติว่า “ ถ้าคู่ความฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างข้อเท็จจริงอย่างใดเพื่อสนับสนุนคำฟ้องหรือคำให้การของตน ให้หน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงนั้นตกอยู่แก่คู่ความที่กล่าวอ้าง แต่ว่า(2) ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายเป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์แต่เพียงว่า ตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว” ข้อความในมาตรา 84 (2) นี้อาจแยกอธิบายเพื่อความเข้าใจดังนี้

(1) คำว่า ข้อสันนิษฐานเป็นคุณ หมายถึง คู่ความฝ่ายใดที่ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐาน ซึ่งต้องพิจารณาจากสภาพของประเด็นข้อพิพาทที่เป็นเหตุให้ต้องมีข้อสันนิษฐานนั้น เช่น ข้อสันนิษฐานความเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1536 ย่อมเป็นประโยชน์แก่คู่ความฝ่ายที่อ้างว่าตนหรือฝ่ายตนเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย

(2) เงื่อนไขการรับประโยชน์ที่ระบุว่า ฝ่ายที่จะรับประโยชน์ต้องพิสูจน์แต่เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว มิได้หมายความว่า ในข้อสันนิษฐานแต่ละข้อวางเงื่อนไขไว้ให้คู่ความที่จะรับประโยชน์ต้องปฏิบัติ แต่มีความหมายเพียงว่า ข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขการสันนิษฐานรับฟังเป็นยุติ หรือได้รับการพิสูจน์แล้ว

(3) ผลของข้อสันนิษฐานต่อหน้าที่นำสืบก็คือ ถ้าข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐานรับฟังเป็นยุติได้เพราะคู่ความรับกัน หน้าที่นำสืบในประเด็นพิพาทจะตกอยู่กับคู่ความฝ่ายที่ไม่ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐาน แต่ถ้าข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขนั้นยังไม่อาจรับฟังเป็นยุติ

ได้ คู่ความที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขนั้นต้องมีหน้าที่นำสืบตามเงื่อนไขของการสันนิษฐานนั้นอยู่

(4) มาตรา 84 (2) ดังกล่าว มิได้ระบุชัด ๆ ว่า เมื่อปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์แล้ว จะเกิดผลอย่างไร ถ้าพิจารณาในวรรคแรกจะเห็นว่า ประโยชน์ที่จะได้รับน่าจะเป็นการไม่ต้องมีหน้าที่นำสืบนั่นเอง

สำหรับเหตุผลที่กฎหมายยอมให้มีการสันนิษฐานได้ เพราะ

(1) เพื่อขจัดความไม่ยุติธรรมที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินคดี เพราะคู่ความฝ่ายหนึ่งมีความได้เปรียบอย่างมากในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงข้อใดข้อหนึ่ง หมายความว่า คู่ความฝ่ายหนึ่งมีความสะดวกในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงยิ่งกว่าอีกฝ่ายหนึ่งมาก กรณีนี้กฎหมายก็จะสันนิษฐานให้เป็นคุณแก่ฝ่ายเสียเปรียบ เพื่อให้ฝ่ายที่ได้เปรียบต้องรับภาระการพิสูจน์ เช่น ในกฎหมายอเมริกันมีหลักเกี่ยวกับการรับชนว่า ถ้ามีผู้รับชนหลายคน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าความเสียหายเกิดขึ้นที่ผู้รับชนคนสุดท้าย ฉะนั้น เมื่อผู้ส่งพิสูจน์ว่า เขานำสินค้าให้ผู้รับชนคนแรกในสภาพดี และรับสินค้าจากผู้รับชนคนสุดท้ายในสภาพที่เสียหาย ดังนี้ให้สันนิษฐานว่าความเสียหายเกิดจากผู้รับชนคนสุดท้าย

(2) ข้อสันนิษฐานมีประโยชน์และจำเป็นในด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น ข้อสันนิษฐานในเรื่องกรรมสิทธิ์ว่าผู้ครอบครองก่อนย่อมมีสิทธิดีกว่า

(3) ข้อสันนิษฐานที่ต้องกำหนดขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงผลเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากความไม่แน่นอนของสถานะบางอย่าง ส่วนมากจะเป็นข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับระยะเวลาหรือเวลาที่ข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งเกิด เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 17 บัญญัติว่า ในกรณีบุคคลหลายคนตายในเหตุอันตรายร่วมกัน ถ้าเป็นการพันวิสัยจะกำหนดได้ว่าคนไหนตายก่อนหลัง ให้ถือว่าตายพร้อมกัน

(4) ความน่าจะเป็นไปได้ของข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหา กล่าวคือ หากได้ความว่า เมื่อข้อเท็จจริงอันหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว โดยปกติธรรมดาที่มีความเป็นไปได้อย่างมากที่ข้อเท็จจริงอีกอันหนึ่งจะเกิดตาม และเนื่องจากการพิสูจน์อันหลังได้เมื่อได้พิสูจน์ข้อเท็จจริงอันแรกแล้ว เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1369 บัญญัติว่า บุคคลใดยึดถือทรัพย์สินไว้ ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลนั้นยึดถือเพื่อตน หรือมาตรา 1536 ซึ่งบัญญัติว่า เด็กเกิดแต่หญิงขณะเป็นภริยาชายหรือภายในสามร้อยสิบวันนับแต่วันที่การสมรสสิ้นสุดลง ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามีหรือเคยเป็นสามี แล้วแต่กรณี

(5) เพื่อความสะดวกในการดำเนินกระบวนการพิจารณา เช่น ข้อเสนอพื้นฐานว่าบุคคลทุกคนกระทำการโดยสุจริต หรือในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะปรากฏแน่ชัดว่าเขากระทำความผิด

ผู้เขียนเห็นว่า เนื่องจากสังคมไทยในอดีต เป็นสังคมกสิกรรม ดังนั้นกิจการที่สังคมกระทำการเป็นการดำเนินไปตามวิถีทางตามธรรมชาติ ไม่มีการใช้เทคโนโลยีหรือวิทยาการสมัยใหม่ เช่น สารเคมี วัสดุสังเคราะห์ แต่ในสังคมสมัยใหม่ได้นำเอาสารเคมีเพื่อเร่งการเจริญเติบโตของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ สินค้าที่นำเสนอขายต่อประชาชน เช่น อาหาร ยา สินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค ที่นำเอาวิทยาการสมัยใหม่ใช้ในการกระบวนการผลิต เพื่อให้ได้ปริมาณมาก ๆ เพื่อการค้าขายหวังเอากำไรเป็นเป้าหมาย

เมื่อผู้บริโภคซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปได้รับความเสียหายจากการใช้สินค้า กฎหมายลักษณะละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่อาจให้ความคุ้มครองในความเสียหายที่มีผลกระทบต่อประชาชนซึ่งเป็นส่วนรวมได้

ผู้เขียนเห็นว่า กฎหมายลักษณะละเมิดไทยมุ่งคุ้มครองปัจเจกชนมากกว่าประชาชนส่วนรวม ซึ่งมีข้อจำกัดของขอบเขตการคุ้มครองไม่กว้างขวางพอต่อความเสียหายในรูปแบบสมัยใหม่ที่เกิดจากการนำวิทยาการที่ใช้เทคโนโลยีที่มีความซับซ้อนในการผลิตสินค้า จึงสมควรนำหลักการของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายตามมาตรา 422 นำไปบัญญัติไว้ในกฎหมายกลาง ที่คุ้มครองผู้บริโภคจากสินค้าที่ขาดความปลอดภัยหรือสินค้าที่บกพร่อง เพื่อให้มีการผลักระการพิสูจน์ไปยังผู้ประกอบการที่เป็นฝ่ายรู้เห็นกระบวนการผลิตต่าง ๆ แต่เพียงฝ่ายเดียวจะเป็นการเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากกว่า การที่จะโยงมาตรา 422 ไปใช้กับกฎหมายเฉพาะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภค เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ไม่น่าจะเป็นการคุ้มครองผู้บริโภค เพราะในกฎหมายเฉพาะต่าง ๆ ไม่มีสภาพบังคับทางแพ่งที่รองรับการบังคับใช้มาตรา 422

ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า แนวโน้มของการบังคับใช้ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมาตรา 422 จะเป็นการเหมาะสม เนื่องจากหลักการพิสูจน์ในการคุ้มครองผู้บริโภคในต่างประเทศ ใช้หลัก Res ipsa Loquitur (ข้อเท็จจริงย่อมปรากฏอยู่ในตัวเอง) ซึ่งถูกนำมาใช้ในคดีละเมิดโดยเฉพาะองค์ประกอบที่ต้องพิสูจน์ว่า ประมาทเลินเล่อหรือไม่ และเมื่อเทียบกับข้อสันนิษฐานตามกฎหมายมาตรา 422 แล้ว ก็มีผลลัพธ์อย่างเดียวกัน คือ ก่อให้เกิดการผลักระการพิสูจน์ไปยังอีกฝ่ายซึ่งเข้าถึงพยานหลักฐานได้ดีกว่า

จากแนวความคิดทั่วไปของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคและพัฒนาการของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ผู้เขียนมีความเห็นว่า กฎหมายสมัยใหม่หรือที่เรียกว่า กฎหมายสังคมสมัยใหม่นั้น จะไม่ยึดติดอยู่กับหลักการคิดในการแบ่งแยกกฎหมายเอกชนและกฎหมายมหาชนแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีแนวความคิดว่าจะมีกฎหมายลักษณะใดที่ใช้บังคับร่วมกันได้อย่างประสานกลมกลืนกันแบบบูรณาการ เพราะเป้าหมายสูงสุดของการมีกฎหมายก็เพื่อให้สังคมเกิดความเป็นธรรมและความสงบสุข

ดังนั้น การที่นักกฎหมายมักจะแบ่งแยกหรือแบ่งขอบเขตหรือหลักเกณฑ์ของกฎหมายเอกชนกับกฎหมายมหาชนออกจากกันอย่างเช่นปัจจุบันนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าแนวโน้มในอนาคตแนวความคิดการแบ่งแยกพรมแดนของกฎหมายจะแคบลงมาและจะปรับเข้าหากันมากยิ่งขึ้น เนื่องจากสังคมมีปฏิสัมพันธ์ในวงกว้างมากขึ้นจากความเป็นปัจเจกชนสู่ความเป็นสังคมส่วนรวมมากขึ้น

เนื่องจากลักษณะของความสัมพันธ์ของสังคมสมัยใหม่มีความสลับซับซ้อนและผลประโยชน์ร่วมกันของประชาชนหรือสังคมส่วนรวมมีบทบาทและสำคัญมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน ด้วยเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากช่วงของความเป็นปัจเจกชนมาสู่การเป็นช่วงของสังคมส่วนรวม จึงส่งผลให้ความรับผิดชอบในทางละเมิดสมัยใหม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงกลไกในการให้ความคุ้มครอง โดยต้องมุ่งคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม

เพราะฉะนั้น ภาระการพิสูจน์ในคดีที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคต่าง ๆ ต้องหาทางที่จะให้มีการผลักภาระการพิสูจน์ไปยังฝ่ายที่อยู่ในฐานะที่จะเข้าถึงพยานหลักฐานได้ดีที่สุด นั่นคือ ผู้ประกอบธุรกิจ ด้วยการอาศัยบทบาทและกลไกของข้อสันนิษฐานของกฎหมายซึ่งเป็นกลไกหนึ่งในการตรากฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคได้ดีในแง่ของการผลักภาระการพิสูจน์

ผู้เขียนมีความเห็นว่า บทบาทของมาตรา 422 มีแนวโน้มที่จะเด่นชัดมากยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาในแง่ของพยานหลักฐานที่สามารถลดภาระการพิสูจน์ได้เป็นอย่างดี มิใช่เป็นเพียงแค่ว่าขยายความของมาตรา 420 อีกต่อไป แต่จะเป็นหลักความคุ้มครองที่เคียงคู่ไปด้วยกันกับมาตรา 420 โดยที่รัฐจะนำหลักการสันนิษฐานความรับผิดชอบไว้มาก่อนไปออกกฎหมายกลางเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคได้เป็นอย่างดี

โดยสรุป ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบไว้มาก่อนตามมาตรา 422 จะมีแนวโน้มที่จะเข้าไปคุ้มครองผู้บริโภคได้เมื่อนำหลักการตามมาตรา 422 ไปบัญญัติไว้ในกฎหมายกลางที่เกี่ยวกับความรับผิดจากสินค้าที่ขาดความปลอดภัยหรือสินค้าที่บกพร่องได้